

สัญญาณในตัวละครนางละเวง SIGNS IN NANG LAWENG CHARACTER

น้ำหวาน ดาราวรรณ¹, ณฐภรณ์ รัตนชัยวงศ์²

Namwhan Darawan¹, Nataporn Rattanachaiwong²

^{1,2}หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

^{1,2} Master of Arts Program in Performing Arts Suan Sunandha Rajabhat University

(Received : February 2, 2023 Revised : March 14, 2023 Accepted : March 14, 2023)

บทคัดย่อ

ละครพันทางเป็นละครที่นำเรื่องราวและศิลปะการแสดงจากชนชาติอื่นเข้ามาผสมผสานกับแบบแผนการแสดงของไทย การศึกษาสัญญาณในตัวละครต่างเชื้อชาติในละครพันทางจะเผยให้เห็นภาพความเป็นต่างชาติในมุมมองของผู้สร้างสรรค์และการถ่ายทอดความหมายเหล่านั้นสู่ผู้ชม งานวิจัยเรื่องสัญญาณในตัวละครนางละเวงนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สัญญาณในตัวละครนางละเวงที่ปรากฏในการแสดงละครพันทาง โดยเลือกศึกษาจากการแสดง 3 ตอนที่นางละเวงเป็นตัวละครสำคัญ ได้แก่ พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2548), พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2558) และ เล่ห์ละเวง (2562) ประกอบการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนในการสร้างสรรค์การแสดงแต่ละชุดและผู้เชี่ยวชาญ ผลการศึกษาพบว่าสัญญาณที่ปรากฏในตัวละครนางละเวงแบ่งออกเป็น 1. สัญญาณที่สื่อถึงเชื้อชาติ ปรากฏอยู่ในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ทำผม ดนตรีและฉาก 2. สัญญาณที่สื่อถึงความเป็นกษัตริย์ ปรากฏในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายและฉาก และ 3. สัญญาณที่สื่อถึงความเป็นนักรบ ปรากฏในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ดนตรีและฉาก ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ประเภทของสัญญาณที่พบว่า สัญญาณที่สื่อถึงเชื้อชาติเป็นสัญญาณประเภทไอคอน (Icon) ที่สร้างขึ้นอาศัยความเหมือนต้นฉบับคือเครื่องแต่งกายของกษัตริย์และราชินีอังกฤษเป็นหลัก ฉากการแสดงเป็นองค์ประกอบที่พบความแตกต่างของสัญญาณมากที่สุด กล่าวคือ มีทั้งฉากที่ไม่มีสัญญาณเลย ฉากที่เป็นป่าซึ่งเป็นสัญญาณประเภทไอคอนและฉากที่เป็นประเภทไอคอนผสมสัญลักษณ์ (Symbol)

คำสำคัญ : สัญญาณ, ละครพันทาง, นางละเวง

Abstract

Lakorn Pantang is a form of drama which combines stories and performing arts from other nations with Thai performances. The study of signs in foreign characters in Lakorn Pantang would reveal the portrayal of foreignness in the perspective of the creator and the transmission of those meanings to the audience. The purpose of this research was to analyze the signs in Nang Laweng character that appears in Lakorn Pantang. Three episodes of Lakorn Pantang in which Nang Laweng was the main character were studied namely Phra Aphai Kiao Nang Laweng (2005), Phra Aphai Manee Kiao Nang Laweng (2015) and Leh Laweng (2019) as well as interviews with people involved in the creation. The results of the study revealed that the signs that appeared in Nang Laweng characters were divided into 1. The signs that represented race, appearing in clothes, costumes, dances, music and set. 2. Signs that represents the queen status demonstrating in clothes, costumes and set and 3. Signs that represents a warrior, displaying in clothes, costumes, music and set. Signs representing races are icon sign created based on the original costumes of the British King and Queen. The most significant difference used of signs were seen in the stage set, that is, there were set with no sign at all, iconic forest set and symbolic set.

Keyword : Sign, Lakorn Pantang, Nang Laweng

บทนำ

สัญญาณ (Sign) หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นทดแทนของจริงที่ปรากฏหรือแทนความหมายบางสิ่งบางอย่างที่บุคคลในสังคมมีความเข้าใจตรงกัน เป็นกระบวนการที่มนุษย์ในสังคมใช้ในการสื่อความหมายสู่กัน สัญญาณสร้างขึ้นในรูปแบบหลากหลาย เช่น ภาษา เสียงหรือภาพ โดยมีความหมายตรงหรือความหมายโดยนัย (กาญจนานันท์ แก้วเทพ, 2542 :85) สัญนาศาสตร์ (Semiotics) คือการศึกษาโครงสร้างของสัญญาณ คำสื่อความหมายของสัญญาณแต่ละตัวเกิดจากความสัมพันธ์ที่สัญญาณตัวนั้นๆ มีกับสัญญาณตัวอื่นๆ ที่อยู่รวมในระบบเดียวกัน (นพพร ประชากุล, 2552, หน้า 320) เพอร์ดินาน เดอ โซซูร์อธิบายว่าสัญญาณเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (signifier) กับตัวหมายถึง (signified) (พงษ์ธร เครือฟ้า, 2561 :658) ขณะที่ชาร์ล เพียร์ส นักปรัชญาชาวอเมริกันแบ่งสัญญาณเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. ภาพเหมือน (Icon) คือสัญญาณที่สร้างความหมายโดยอาศัยความเหมือนระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง 2. ดัชนี (Index) คือสัญญาณที่สร้างความหมายจากความสัมพันธ์ในเชิงเป็นเหตุเป็นผลต่อกันระหว่างตัวหมายและตัวหมายถึง 3. สัญลักษณ์ (Symbol) คือสัญญาณที่เกิดจากการกำหนดขึ้นเองและต้องเรียนรู้จึงจะเข้าใจความหมาย

ทฤษฎีทางด้านสัญญาณได้เข้ามามีบทบาทในการตีความหมายทางความงามของศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นศิลปะภาพวาด ศิลปะสิ่งพิมพ์หรือศิลปะการแสดง ล้วนแต่มีการใช้สัญญาณในการสื่อความหมายทั้งสิ้น หากกล่าวถึงการมองคุณค่าทางความงามของศิลปะแขนงต่างๆ สิ่งที่เราเรียกว่าสัญญาณ (Sign) การตีความ (Hermeneutics) บริบท (Text) เวลา (Time) และพื้นที่ (Space) ได้เข้ามาแทนที่การถอดรหัสคุณค่าทางความงามแบบเดิมที่ว่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ (พงษ์ธร เครือฟ้า, 2561 :658)

ละครพื้นทางเป็นละครที่ผสมผสานเรื่องราวของชาติต่างๆ เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นสมัยที่วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย ส่งผลให้ศิลปะการแสดงมีลักษณะผสมผสานกันระหว่างตะวันตกและตะวันออก ทั้งในด้านลักษณะการแสดงและองค์ประกอบของการแสดง ละครพื้นทางในระยะแรกมีผู้ริเริ่มคือเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงได้นำพงศาวดารของชาติต่างๆ มาแสดง โดยปรับปรุงทำรำ ดนตรี การแต่งกายให้เลียนแบบชาติต่างๆ ระยะต่อมา พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนริศประพันธ์พงศ์ได้ทรงนำแบบแผนละครตะวันตกมาใช้กับละครไทยคือการแบ่งฉากแสดง มีการเปลี่ยนฉากตามท้องเรื่องและมีการนำแนวความคิดเรื่องการนำเอาเรื่องพงศาวดารมาแสดง โดยปรับปรุงเครื่องแต่งกายใหม่ ละครที่ปรับปรุงใหม่นี้เรียกว่าละครพื้นทาง ในระยะที่ 3 กรมศิลปากรได้ฟื้นฟูละครพื้นทางขึ้นใหม่ ในสมัยที่นายธนิต อยู่โพธิ์ดำรงตำแหน่งอธิบดี โดยปรับปรุงบทละครเรื่องพระลอของเดิมและแต่งขึ้นใหม่หลายเรื่อง (นุชนาฏ ดีเจริญ, 2553) สุนทรียรสของละครพื้นทางจึงแตกต่างจากละครไทยประเภทอื่นเพราะเป็นละครแบบผสมที่มาจากหลายทางหลายเชื้อชาติ แสดงให้เห็นถึงความงดงามศิลปวัฒนธรรมการร่ายรำที่หลากหลาย ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ไม่จะเป็นการร่ายรำ ดนตรี สำเนียงเพลงร้อง ทำนองเพลงเป็นเพลงไทย การสื่อสารถึงกลิ่นอายหรือสำเนียงของชนชาตินั้นๆ เกิดจากการสร้างสรรค์สัญญาณในองค์ประกอบต่างๆ ของการแสดง

ละครเรื่องพระอภัยมณี มาจากวรรณคดีกวีนิพนธ์ที่มีเค้าโครงเรื่องสนุกสนาน และแปลกกว่าวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ สุนทรภู่วีเอกของไทยได้ผูกเรื่อง และแต่งขึ้นเป็นนิทานคำกลอน ราวต้นกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 จนถึงรัชกาลที่ 4 จัดเป็นวรรณคดีเอกเรื่องหนึ่งของไทยที่มีการวางโครงเรื่องเกี่ยวกับภูมิฐานบ้านเมือง แฝงไว้ซึ่งคติธรรม คำสอนผ่านร้อยกรองขึ้นด้วยโวหาร พรรณนาลักษณะของตัวละคร วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู์ได้รับความนิยมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงได้รับการดัดแปลงเป็นวรรณคดีในการแสดงของเจ้านายและสามัญชนอย่างหลากหลาย ทั้งละครรำ หุ่นกระบอก สักวา ลีเก เพลงทรงเครื่อง เพลงขอลาน สวดคฤหัสถ์ กลอนลำ คำขอ (ณัฐพล เขียวเสน และ ธาณิรัตน์ จัตุหะศรี, มปป : 176) ในปีพุทธศักราช 2495 ได้มีการจัดแสดงละครพื้นทางเรื่องพระอภัยมณีขึ้น โดยกรมศิลปากรได้นำเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีพบนางละเวง มาปรับปรุงขึ้นใหม่และสร้างเป็นละครออกแสดงให้ประชาชนชม ณ โรงละครศิลปากร เมื่อปีพุทธศักราช 2495 ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี เป็นผู้จัดทำบทและอำนวยความสะดวก และท่านยังได้จัดทำบทละครรำอีก 2 ตอน ได้แก่ พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อ พระอภัยมณีพบนางสุวรรณมาลี (ปัญญา นิตยสุวรรณ, 2529 : 44) การจัดแสดง

ละครเรื่องพระอภัยมณีของกรมศิลปากรนั้น มีการจัดการแสดงออกเป็น 2 ประเภท คือ ละครนอก และเนื่องจากบทละครมีการกล่าวถึงตัวละครชาติอื่น ๆ ด้วย จึงจัดแสดงในรูปแบบละครนอกกึ่งพันทางอีกด้วย

ละครพันทางเรื่องพระอภัยมณีมีข้อถกเถียงว่าจัดเป็นละครพันทางหรือไม่ เพราะตัวละครหลักคือพระอภัยมณีเป็นตัวละครไทย แต่ในตอนที่ยกมาเล่นกันนั้นมีตัวละครต่างเชื้อชาติซึ่งมีบทบาทโดดเด่นคือนางละเวง ธนิต อยู่โพธิ์(2495) ได้กล่าวไว้ว่า “เล่นละครเรื่องพระอภัยมณี ถ้าไม่มีนางละเวงก็ดูจะรู้สึกจืดชืดขาดรสชาติไปหน่อย ทั้งจุดมุ่งหมายสำคัญของท่านผู้แต่งเรื่องพระอภัยมณี ก็ดูเหมือนจะมีอยู่แห่งหนึ่งตรงที่พระอภัยมณีได้นางละเวงด้วย”

นางละเวงเป็นตัวละครที่สำคัญตัวหนึ่งในเรื่องพระอภัยมณี เป็นพระธิดาของเจ้าเมืองลังกา มีพี่ชายชื่ออุศเรน ซึ่งนางละเวงนี้ สุนทรภู่ได้นำมาเป็นตัวเอกที่มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน โดยได้นำแบบอย่างมาจากสตรีสูงศักดิ์ในราชสำนักอังกฤษ และหญิงที่ใกล้ชิดของท่าน มาใส่ในบทบาทของตัวละครนางละเวง ซึ่งปรากฏในลักษณะกิริยาท่าทาง ความสง่างามของอิสตรี นอกจากนี้สุนทรภู่ยังได้สร้างสรรค์บทบาทของนางละเวงขึ้นจากจินตนาการ และสถานการณ์สำคัญของบ้านเมือง ที่เกิดขึ้นในนั้น คาดว่านางละเวงเป็นตัวละครที่ถอดแบบมาจากพระนางวิคตอเรีย ราชีนีแห่งอังกฤษ ที่มีสิริโฉมงดงาม มีอำนาจมีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว นำเกรงขามอย่างเช่นชายชาติ และมีสามารถในการรบทัพจับศึก นางละเวงตัวละครเอกซึ่งเป็นผู้หญิง และเป็นตัวละครเอกตัวเดียวที่มีสัญชาติฝรั่งลังกา

ในแง่ของการแสดงนางละเวงเป็นตัวละครที่มีลักษณะเด่นในเรื่องของกระบวนท่ารำและกระบวนท่ารบโดยเฉพาะลักษณะของท่ารำที่เป็นการผสมผสานระหว่างนาฏศิลป์ไทยกับนาฏศิลป์ตะวันตก มีความสมจริงตามธรรมชาติ ส่วนกระบวนท่ารบจะเป็นการรบด้วยอาวุธต่าง ๆ ทั้งกระบี่ ธนู ดวงตราราว (อาวุธวิเศษประจำกาย มีแสงไฟ สามารถป้องกันอาวุธและสิ่งเลวร้ายทุกอย่างได้) โดยเป็นการรบบนหลังม้า อีกทั้งเครื่องแต่งกาย ดนตรีและเพลงร้องที่ใช้ประกอบการแสดง ก็มีลักษณะผสมผสานระหว่างไทยกับตะวันตก มีการแต่งกายเลียนแบบชนชาติต่าง ๆ ดนตรีและเพลงร้องเป็นทำนองสำเนียงฝรั่ง สำหรับตอนที่กรมศิลปากรนิยมนำมาจัดแสดง อาทิ ตอนพระอภัยมณีพบนางละเวง ตอนหลงเล่ห์เสน่ห์นางละเวง ตอนหึงหน้าป้อม เป็นต้น (มณีรัตน์ มั่งดี, 2554: 1-4)

พระอภัยมณีตอนที่มีนางละเวงนั้นเป็นละครตอนหนึ่งที่นิยมจัดแสดง สถาบันการศึกษาด้านนาฏศิลป์หลายแห่งนำเรื่องพระอภัยมณีมาจัดแสดงเป็นละครพันทาง เช่น ละครพันทางเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีเกียวนางละเวง ปี 2558 ซึ่งจัดแสดง ณ โรงละครแห่งชาติ ได้ผู้แสดงมากความสามารถ และอยู่ในวงการการศึกษาด้านนาฏศิลป์อย่างบทบาทพระอภัยมณี รับบทโดยอาจารย์ธีรเดช กลิ่นจันทร์ และนางละเวง รับบทโดยมณีรัตน์ มั่งดี หรือจะเป็นตอน พระอภัยมณีเกียวนางละเวง ปี 2548 พระอภัยมณี รับบทโดยอาจารย์สมเจตน์ ภูนา นางละเวง รับบทโดย อาจารย์คมสันธู หัวเมืองลาด และตอนเล่ห์นางละเวง มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ก็จัดแสดงละครเรื่องพระอภัยมณีในรูปแบบละครพันทางเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยสนใจศึกษาสัญญาณในตัวละครนางละเวง โดยเพื่อวิเคราะห์ลักษณะสัญญาณและความหมายที่ปรากฏในตัวละครนางละเวงจากเรื่องพระอภัยมณี ผลการศึกษาสามารถสะท้อนมุมมองของผู้สร้างสรรค์ต่อตัวละครหญิงต่างชาติดังนางละเวง และการถ่ายทอดความหมายนั้นสู่ผู้ชมผ่านองค์ประกอบต่างๆ ของการแสดง ซึ่งจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงการแสดงเพื่อผู้ชมและรูปแบบการแสดงที่มีความร่วมสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์สัญญาณของตัวละครนางละเวงที่ปรากฏในองค์ประกอบการแสดงละครพันทาง ได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ท่ารำ ดนตรี และฉาก

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่องสัญญาณในตัวละครนางละเวง ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ศึกษาหาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงวิดีโอการแสดงละครพันทางเรื่องพระอภัยมณี โดยได้กำหนด ประชากร ได้แก่ การแสดงละครพันทางเรื่องพระอภัยมณี ตอนที่นางละเวง

แสดงทั้งหมด ผลจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลการแสดงผลพบว่า การแสดงละครพื้นทางเรื่องพระอภัยมณี ตอนที่มโหรีบาทของนางละเวงเป็นตัวดำเนินเรื่อง มีอยู่หลายตอน และได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง คือ 1. เป็นตอนที่มโหรีบาทนางละเวงเป็นตัวละครสำคัญดำเนินเรื่องในตอนนั้น ๆ 2. เป็นการแสดงที่มีบันทึกการแสดง หรือถูกเผยแพร่บนเว็บไซต์ โดยการคัดเลือกจากบทบาทของนางละเวงที่ปรากฏในตอนนั้น ๆ ทั้งนี้ เพราะบทละครเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่การสร้างสัญลักษณ์ เป็นการถ่ายทอดความหมายตามบทละครสู่ผู้ชม ซึ่งตอนที่มโหรีบาทนางละเวงเป็นตัวละครสำคัญ ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาจำนวน 3 ตอน ประกอบไปด้วย 1. พระอภัยมณีนางละเวง (2548) จัดแสดงโดยกรมศิลปากร 2. พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) จัดแสดงโดยกรมศิลปากร และ 3. เล่ห์ละเวง (2562) จัดแสดงโดยคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

2) แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย

1. **ด้านเอกสาร** ศึกษาตำรา หนังสือวิชาการ เอกสารแนวคิดทฤษฎีสัญลักษณ์ บทละคร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. **ด้านวิทัศน์** บันทึกการแสดงละครพื้นทางเรื่องพระอภัยมณี ทั้ง 3 ตอน ที่จัดแสดงโดยกรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

3. **ด้านบุคคล** การสัมภาษณ์ผู้กำกับการแสดง ผู้ออกแบบการแสดง หรือนักแสดง ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องละครพื้นทางเรื่องพระอภัยมณี

3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในงานวิจัยเรื่องนี้ประกอบไปด้วยเครื่องมือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบบันทึกข้อมูลวิทัศน์

4) การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ขั้นตอน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นที่ 1 การเก็บข้อมูลเอกสารเป็นการศึกษาเอกสาร ตำรา หนังสือวิชาการ และเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นที่ 2 สอบถามข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ เรียกว่า การเก็บข้อมูลบุคคล ซึ่งมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. **การศึกษาจากเอกสาร** มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการศึกษาข้อมูลละครพื้นทาง เรื่องพระอภัยมณี ประวัตินางละเวง โดยมีวิธีดำเนินการจัดเก็บข้อมูล ดังนี้

- 1.1 จัดเก็บข้อมูลจากเอกสารจาก เอกสาร ตำรา หนังสือวิชาการ เอกสารแนวคิดทฤษฎีสัญลักษณ์ บทละคร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 1.2 จัดเก็บข้อมูลจากเอกสารจาก วิถีการแสดงละครพื้นทางเรื่อง พระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีพบนางละเวง ตอนพระอภัยมณีหึงละเวง และตอนเล่ห์ละเวง

2. **การสัมภาษณ์** โดยการคัดเลือกบุคคลผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือในงานวิจัย การสัมภาษณ์ผู้สร้างสรรค์ด้านละครพื้นทาง เรื่อง พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) ผู้สร้างสรรค์ด้านละครพื้นทาง เรื่อง เล่ห์ละเวง แสดงวันที่ 30 พฤษภาคม 2562 ผู้สร้างสรรค์ด้านละครพื้นทาง เรื่อง พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องแต่งกาย ที่มีความรู้ในเรื่องของสัญลักษณ์การแสดง และเกี่ยวข้องหรือมีความรู้ในละครพื้นทางเรื่อง พระอภัยมณี

5) การวิเคราะห์ข้อมูล

1. **การวิเคราะห์ข้อมูล เอกสาร และตำรา** เริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และอื่น ๆ มาวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาตีความให้เกิดความเข้าใจ เพื่ออธิบายความในเรื่องต่อไปนี้

- 1.1 ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล วิธีการวิเคราะห์เอกสาร วิธีการวิเคราะห์จากการศึกษาการแสดงละครพื้นทางเรื่อง พระอภัยมณีทั้ง 3 ตอนการแสดง จากสื่อวิทัศน์ และวิธีการวิเคราะห์หาสัญลักษณ์โดยการจำแนกออกเป็นสัญลักษณ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนางละเวง

- 1.2 เทียบเคียงข้อมูล เนื้อหาต่าง ๆ ทฤษฎีและงานวิจัย ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และทำการทบทวนข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ และศึกษาจากวิดีโอการ แสดง มาดำเนินการวิเคราะห์ โดยหลักการทำงานดังต่อไปนี้

2.1 นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเสียง การบันทึกภาพ และการจัดบันทึกข้อมูล การสัมภาษณ์มาถอดเทป และผู้วิจัยทำหน้าที่ตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง

2.2 นำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ มาแบ่งออกเป็นประเด็นหลัก คือ นางละเวง สัญญาที่ปรากฏในท่ารำ บทละคร ดนตรีเพลงร้อง เครื่องแต่งกาย

2.3 นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการศึกษาองค์ประกอบการแสดงจากสื่อวิดีโอการแสดงละครพันทาง เรื่องพระอภัยมณีทั้ง 3 ตอน มาวิเคราะห์หาสัญญาณที่ปรากฏในองค์ประกอบการแสดง และสัญญาณของนางละเวง ที่ผู้ สร้างสรรค์ต้องการสื่อให้ผู้ชมได้เห็นแก่นแท้ของนางละเวง โดยใช้แนวคิดและทฤษฎีสัญญาศาสตร์ มาเป็นหลักในการ วิเคราะห์ ของการวิจัยในครั้งนี้

3. การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ข้อมูลจากบุคคล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากบุคคล การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ การสัมภาษณ์ การให้ข้อมูลต่าง ๆ โดยได้รับการตรวจสอบคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ สอบถามประวัติความเป็นมา องค์ประกอบการแสดงจากการสัมภาษณ์นักแสดง ผู้สร้าง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับละครพันทาง เรื่อง พระอภัยมณีทั้ง 3 ตอนการแสดง และผู้มีความรู้ในการวิเคราะห์สัญญาณทางการแสดง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเทียบเคียง ความถูกต้อง เพื่อศึกษาหาสัญญาณในตัวละครนางละเวง

ผลการวิจัย

จากการศึกษาสัญญาณในตัวละครนางละเวงซึ่งปรากฏในองค์ประกอบของการแสดงได้แก่ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ท่ารำ ดนตรี ฉากและอุปกรณ์ประกอบฉาก พบสัญญาณที่สามารถแบ่งกลุ่มตามความหมายได้เป็นสัญญาณที่สื่อความหมายเกี่ยวกับ เชื้อชาติ สัญญาที่สื่อความหมายความเป็นกษัตริย์และสัญญาณที่สื่อความเป็นนักรบ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สัญญาที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติ

สุนทรภู่ได้สร้างสรรค์ตัวละครนางละเวงให้เป็นฝรั่งชาวลังกา ซึ่งมีการแต่งกายอย่างชาวยุโรปและมีกษัตริย์เป็นผู้หญิง สันนิษฐานว่าสุนทรภู่ได้ต้นแบบของนางละเวงมาจากพระราชนิพนธ์ของอังกฤษ ดังภาพที่ปรากฏในขณะที่พระนาง วิคตอเรียทรงต้อนรับคณะทูตจากสยาม ณ พระราชวังวินเซอร์ ซึ่งจะพบว่าเครื่องแต่งกายของนางละเวงจะมีความคล้ายคลึง กันมากและความเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ สง่างาม ทั้งนี้ยังพบว่าในรัชการที่ 4 มีการการแต่งกายเลียนแบบฝรั่ง โดยการพบ ภาพถ่ายต้นแบบในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ระบุคำบรรยายบอกให้ทราบว่า องค์ขวาคือ เจ้าจอมมารดาสังวาลย์ องค์ซ้ายคือ เจ้าจอมมารดาเปี่ยม

ภาพที่ 1: ภาพเจ้าจอมสององค์ของกษัตริย์สยาม

ที่มา : อูรารมย์ จันทมาลา , 2551

การศึกษาพบว่านางละเวงมีสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับเชื้อปรากฏอยู่ในเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย ฐานารำและฉาก โดยสรุปผลสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในรูปแบบตาราง ดังนี้

1.1. สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย

เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของนางละเวงปรากฏสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงเชื้อชาติตะวันตกหรือยุโรป โดยอ้างอิงจากเครื่องแต่งกายของกษัตริย์และทหารอังกฤษ แต่มีรายละเอียดที่อาจไม่ตรงกับยุคสมัยของพระราชินีวิกตอเรียซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นต้นแบบของนางละเวง

ตารางที่ 1 สรุปผลสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย

รูปเปรียบเทียบวิเคราะห์สัญลักษณ์	
	
พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) เสื้อผ้าของนางละเวงมีลักษณะเสื้อสีดำแขนยาวสีดำ ดันแขนพองลักษณะคล้ายแขนตุ๊กตา ช่วงอกประดับด้วยลูกไม้สีขาว ทุ่งกางเกงสีดำ ขาวยาว สวมรองเท้าบูทสีดำ ใส่หมวกพับปีกด้านข้างสีดำ ทั้งชุดที่การประดับตกแต่งด้วยแถบด้นสีทองเพิ่มความสง่างาม ลักษณะทรงผมมีความเป็นลอน เครื่องแต่งกายนี้มีลักษณะคล้ายการแต่งตัวสมัยพระเจ้าเอ็ดเวิร์ด เป็นการสร้างสัญลักษณ์ที่อาศัยภาพความเหมือนกับกษัตริย์อังกฤษ แม้จะไม่ตรงกับต้นแบบของนางละเวงที่เป็นพระราชินีวิกตอเรีย	
	
พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) สื่อความหมายเชื้อชาติผ่านเครื่องแต่งกายแสดงที่มีหมวกทรงสูง ปีกหมวกพับขึ้นด้านข้าง สวมเสื้อแขนยาว คอตั้งสีแดง กางเกงมีลักษณะเป็นกางเกงกระโปรงสีดำ ใส่เข็มขัดหนังเพื่อเอาไว้แขวนกระบี่ ผู้แสดงใส่รองเท้าบูทยาวครึ่งน่องสีดำซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายของประเทศอังกฤษ ผู้ออกแบบได้เอามาจากการแต่งกายของทหารม้าอังกฤษ สุพรรณิพย์ ศุภกุลกุล, สัมภาษณ์ (	

รูปเปรียบเทียบวิเคราะห์สัญลักษณ์

เล่ห์ละเวง ที่มีเพียง (2558) และ พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) ชุดแตกต่างจากการแสดงพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง 4 เป็นที่น่าสังเกตว่านางละเวงมีเสื้อผ้า (2562) ชุดเดียว โดยชุดที่ 3-1 เป็นเครื่องแต่งกายก่อนออกรบ ชุดที่ 1 (ซ้ายมือ) เป็นช่วงที่นางละเวงไว้ทุกข์ให้พระเจ้ากรุงลังกา ส่วนชุดที่ 2 (ภาพ 2 จากซ้าย) ซึ่งอยู่ในฉากที่นางละเวงขึ้นครองบัลลังก์และชุดที่ 3 ภาพ 3 จากซ้าย ซึ่งละเวงมีสถานะราชินีแล้ว (ผู้ออกแบบและผู้กำกับการแสดงได้แนวคิดในการออกแบบมาจากชุดของพระนางเจ้าวิกตอเรียในขณะขึ้นครองบัลลังก์ สัญลักษณ์ทอง ขาวและแดงให้ความสวยงาม สูงส่งและโดดเด่น สร้างขึ้นตามต้นฉบับพระราชินีวิกตอเรีย

ชุดที่ 4 ของ 4 เล่ห์ละเวง (2562) ซึ่งเป็นฉากที่นางละเวงออกรบ ผู้ออกแบบได้แนวคิดมาจากชุดพลทหารของประเทศอังกฤษ

ที่มา: ผู้วิจัย

1.2. สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในท่ารำ

ทุกการแสดงปรากฏการใช้ท่ารำเพื่อสื่อสารความเป็นตัวละครเชื้อชาติ ใน พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) และ พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) ทั้ง 2 ตอนจะมีท่ารำที่คล้ายกันซึ่งท่ารำมีลักษณะ เป็นท่ารำแบบกำแบ จะ

ใช้ทำน้อยๆ แต่จะใช้บทบาท ลีลาและอารมณ์มากเพื่อสื่อถึงคนดู และในยุคหนึ่งของกรมศิลป์ได้ใช้ครุบัลเลต์มาสร้างทำรำ เพราะทำรำบัลเลต์จะมีความเป็นธรรมชาติ (มนิรัตน์ มุ่งดี, สัมภาษณ์) ซึ่งทำให้การแสดงมีความแตกต่างจากละครไทย เพราะเนื่องจากการแสดงบัลเลต์เป็นศิลปะการแสดงของต่างชาติ

ภาพที่ 2: สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในทำรำ
 พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2558) ซ้าย และพระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2548) ขวา
ที่มา : ผู้วิจัย, 2566

เล่ห์ละเวง (2562) ทำรำที่เลือกใช้เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงตัวละครตะวันตกเช่นเดียวกับ พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2548) และ พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2558) แต่สังเกตว่า ทำรำที่เลือกใช้มีรายละเอียดและเฉพาะเจาะจงมากขึ้นโดยผู้กำกับการแสดงได้แนวคิดการประดิษฐ์ท่าโดยการนำท่าบัลเลต์มาผสม

1.3. สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในดนตรี

ดนตรีในการแสดงทั้ง 3 ชุดเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงเชื้อชาติฝรั่งของละเวง ใน พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2548) และ พระอภัยมณีเกี้ยวนางละเวง (2558) ผู้ออกแบบดนตรีเลือกใช้เพลงออกภาษาทางฝรั่ง เพราะเนื่องจากตัวนางละเวงมีเชื้อสายเป็นฝรั่ง ซึ่งในการบรรเลงจะมีการเพิ่ม กลองฝรั่ง และกลองสนร์ เพื่อให้ได้สำเนียงของทางฝรั่งมากยิ่งขึ้น ใช้เพลง ร้องเพลงควีนดาร์ส(รับกลองฝรั่ง)

สำหรับเล่ห์ละเวง (2562) ผู้กำกับการแสดงมีแนวคิดในการเลือกเพลงคือการนำเพลงที่มีอยู่มาต่อยอด กล่าวคือ การนำเครื่องดนตรีที่ออกภาษาตะวันตกมาประกอบ เพื่อให้มีกลิ่นไอของความเป็นชาติตะวันตกและสอดคล้องกับตัวละครนางละเวง เช่น ปี่พาทย์ทำเพลงร่ำฝรั่ง(สั้น) , ร้องเพลงเวสสุกรรม(ทางฝรั่ง) , ปี่พาทย์ทำเพลงพันธุ์ฝรั่ง ทางฝรั่งสอดรับกับร่ำฝรั่ง , ร้องเพลงควีนดาร์ส มีการเปลี่ยนหรือปรับสำเนียง วิธีการร้องให้มีความกระฉับ เป็นคำมากขึ้น เพราะการร้องแบบเดิมจะมีการใช้การเอื้อที่ยาว ผู้กำกับจึงปรับรูปแบบใหม่ เพื่อให้คนรุ่นใหม่ฟังเข้าใจและรู้เรื่องมากขึ้น และมีการผสมผสานการร้องแบบคอรัส

1.4. สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในฉาก

ตารางที่ 2 สรุปผลสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในฉาก

รูปภาพ	สรุปผลสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในฉาก
	ฉากเป็นองค์ประกอบที่ปรากฏสัญลักษณ์แตกต่างกันในแต่ละการ แสดง กล่าวคือ ใน พระอภัยมณีเกียวนางละเวง (2548) ไม่มีการใช้ฉากประกอบการแสดง เป็น เพียงฉากของเวทีเปล่า ๆ ฉากจึงไม่เป็นสัญลักษณ์ใด ๆ ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับ เรื่อง
	พระอภัยมณีเกียวนางละเวง (2558) ปรากฏการใช้ฉาก โดยมีลักษณะ เป็น ฉากป่า ทั้งนี้เพราะเนื้อเรื่องในตอนนี้เป็นเหตุการณ์ ฉากที่พระอภัยมณีไปป่า เกียวนางละเวงที่เกิดขึ้นในป่า ฉากจึงไม่มีสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติ ของนางละเวง

ที่มา: ผู้วิจัย

สำหรับเล่ห์ละเวง (2562) เรื่องราวถูกขยายให้เล่าเหตุการณ์มากกว่าการพบกันของพระอภัยมณีกับนางละเวง กล่าวคือ เรื่องราวประกอบด้วย 4 ฉากเหตุการณ์ ได้แก่ ฉาก 1 เหล่าอำมาตย์ทูลเชิญนางละเวงขึ้นครองเมืองเกิดในท้องพระโรง ฉาก 2 นางละเวงดูตัวเจ้าชายต่างเมืองเกิดขึ้นในท้องพระโรง ฉาก 3 ฉากหน้าม่านเพื่อค้นเวลาให้นักแสดงเปลี่ยนชุดการแสดง ฉาก 4 นางละเวงออกไปรบที่ป่าเกิดขึ้นที่ป่า ดังนั้น ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมของนางละเวงจึงปรากฏการใช้สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติอย่างชัดเจน

ตารางที่ 3 สรุปผลสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในฉาก (ต่อ)

รูปภาพ	สรุปผลสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในฉาก
	ฉากที่ เหตุการณ์ในท้องพระโรง 1 ฉากมีลักษณะเป็นท้องพระโรงที่มีความเป็น ต่างชาติ ประกอบด้วย เสาของท้องพระโรงที่ได้ไอเดียมาจากเสาโรมัน ของกรุงโรม และบัลลังก์ ซึ่งสร้างเป็นลักษณะเก้าอี้ไม้ที่ประดับตกแต่งด้วยสีทอง เพราะสีทองเป็นสีแห่งความยิ่งใหญ่ การมีอำนาจ เปลี่ยนเสมือนความยิ่งใหญ่ของเมือง ลังกาในยุคหนึ่ง
	ฉากที่ เหตุการณ์ในพระราชวัง ฉากมีลักษณะเป็นห้องจิบน้ำชา ประกอบไป 2 ด้วย เสาของท้องพระโรงที่ได้แนวคิดมาจากเสาโรมัน ของกรุงโรม และชุดโต๊ะน้ำชาผู้ออกแบบฉากได้แนวคิดมาจากวัฒนธรรมการดื่มชาของประเทศอังกฤษ

รูปภาพ	สรุปผลสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติในฉาก
	ฉาก 3 เหตุการณ์หน้าม่านของ 2 นางสนม เป็นเพียงฉากที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเกริ่นนำเข้าเนื้อเรื่องในฉากถัดไป และเป็นฉากที่สร้างขึ้นเพื่อคั่นเวลาให้นักแสดงมีเวลาเปลี่ยนชุดการแสดง
	ฉาก 4 เหตุการณ์ระหว่างพระอภัยมณีและนางละเวง ฉากมีลักษณะความเป็นสัญลักษณ์คือการนำเสนอของฉาก 1 และฉาก 2 มาตั้งด้านหลัง เพื่อให้ความรู้สึกเป็นต้นไม้และโคตหินให้พระอภัยมณีนั่งและนางละเวงยืน

ที่มา : ผู้วิจัย

สรุปเป็นข้อสังเกตว่า การใช้ฉากในแต่ละการแสดงมีความเป็นสัญลักษณ์แตกต่างกัน ฉากในพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) ไม่มีความเป็นสัญลักษณ์ใด ขณะที่พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงสถานที่เกิดเรื่องคือป่า แต่ไม่บ่งบอกถึงเชื้อชาติหรือภูมิศาสตร์ ส่วนฉากในเล่ห์ละเวง (2562) ปรากฏสัญลักษณ์ที่สื่อถึงเชื้อชาติในลักษณะโครงสร้างของฉากที่เป็นเสาโรมัน สื่อถึงท้องพระโรงของราชวังยุโรป ซึ่งสามารถทำให้ผู้ชมเข้าถึงและเข้าใจเนื้อเรื่องของการเล่นแต่ละฉากมากขึ้น

2. สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายความเป็นกษัตริย์

สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับความเป็นกษัตริย์แบ่งออกเป็น ด้านเครื่องแต่งกาย เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อสารถึงภูมิหลังของนางละเวงอย่างชัดเจน ทั้งลักษณะของเชื้อชาติและชนชั้น ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายในทุกชุดการแสดง มีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงเชื้อชาติตะวันตก เมื่อวิเคราะห์ในรูปแบบของเสื้อผ้ายังพบว่า เสื้อผ้าของนางละเวงสื่อสารถึงชนชั้นกษัตริย์อย่างชัดเจน ด้านฉากพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) และ พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) ไม่ปรากฏสัญลักษณ์ ในฉากที่สื่อสารถึงความเป็นกษัตริย์ สัญลักษณ์ที่สื่อความเป็นกษัตริย์ในฉากพบมากใน เล่ห์ละเวง (2562) แนวคิดผู้ออกแบบฉากได้แนวคิดมากจากการอ่านบทที่ผู้กำกับส่งมานำมาตีความ จึงเลือกความเป็นวังหรือความเป็นพระราชวัง นอกจากนี้ ฉากในเล่ห์ละเวง (2562) ยังแฝงความหมายอำนาจของละเวงไว้ในลวดลายบนพื้นเวที ซึ่งเป็นลักษณะแผนที่โลกเห็นอาณาเขตของประเทศต่างๆ อยู่ใต้เท้าของนางละเวง การสร้างสัญลักษณ์นี้แตกต่างจากสัญลักษณ์ในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายซึ่งมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ประเภทภาพเหมือน แต่สัญลักษณ์ในฉากนี้แม้จะอาศัยความเหมือนกับภาพแผนที่ แต่วิธีการสื่อความหมายเป็นลักษณะสัญลักษณ์ประเภทสัญลักษณ์สื่อถึงอำนาจของละเวง

3. สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายความเป็นนักรบ

สัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับความเป็นนักรบ แสดงออกผ่านเครื่องแต่งกาย เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของนางละเวงที่เป็นชุดนักรบบ่งบอกถึงความเป็นทหารเชื้อชาติตะวันตกอย่างชัดเจน ในพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) เครื่องแต่งกายของนางละเวงจะใช้ลักษณะโทนสีดา สีทอง และสีเขียว ซึ่งสีด่าจะให้ความรู้ถึงถึงความเข้มแข็ง ความแข็งแกร่ง สีทองให้ความรู้ถึงถึงความยิ่งใหญ่ ความมีอำนาจ และสีเขียวซึ่งเป็นสีที่บ่งบอกถึงความเป็นนางชนชั้นกษัตริย์ ในพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) เครื่องแต่งกายได้แนวคิดมาจากเครื่องแต่งกายของทหารม้าอังกฤษ และสีเครื่องแต่งกายของนางละเวงยัง

สอดคล้องกับลักษณะสี่เครื่องแต่งกายของละครไทย ที่นางกษัตริย์จะแต่งเครื่องแต่งกายสีแดง เขียว หรือเหลือง ในเล่ห์ละเวง (2562) พบว่าเครื่องแต่งกายได้แนวคิดการออกแบบเครื่องแต่งกายมาจากทหารฝรั่งเศสกัน ซึ่งสี่ของเครื่องแต่งจะเป็นสีดำ สีทอง และสีดำ ซึ่งให้ความรู้สึกถึงความเข้มแข็ง ความกล้าหาญ และความสง่างาม และด้านดนตรี ในพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) ไม่พบดนตรีที่บ่งบอกถึงความเป็นนักรบ พบเพียงการบรรเลงเพลงราวลูกไม้หล่น และการร้องรำ ในขณะรบ ในพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) ปรากฏการใช้ฉากจึงไม่มีสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับความเป็นนักรบ สำหรับเล่ห์ละเวง (2562) ผู้กำกับการแสดงมีแนวคิดในการเลือกเพลงที่มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของเนื้อเรื่องของฉากการแสดงนั้น ๆ โดยเครื่องดนตรีที่เลือกใช้ในการบรรเลง จะเป็นเครื่องดนตรีไทย ที่มีการนำเครื่องดนตรีสากล เช่น กลองใหญ่ และกลองสนับเข้ามาบรรเลงเพื่อให้ความรู้สึกถึงความตื่นเต้นขบถยิ่งขึ้น ลักษณะเพลงที่เห็นสื่อถึงความเป็นนักรบหรือความเป็นทหารของการแสดง เล่ห์ละเวง (2562) คือการนำเพลง มาร์ช มาบรรจุในการแสดง ด้านฉาก/อุปกรณ์ จากข้อสังเกตจากทั้ง 3 การแสดง พบว่า ส่วนใหญ่ฉากของการแสดงไม่พบว่ามีสื่อถึงสัญลักษณ์ของการเป็นนักรบในตัวนางละเวง มีเพียงอุปกรณ์ที่เป็นอาวุธป้องกันตัวของนางละเวงเท่านั้น โดยส่วนใหญ่จะเหมือนกัน ซึ่งก็พบข้อแตกต่างเช่นกัน โดยความแตกต่างเกิดขึ้นจากการที่ผู้กำกับของแต่ละการแสดงจะวางโครงเรื่องของนางละเวงเป็นเช่นใด อาทิ พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) และ เล่ห์ละเวง (2562) ที่มีการใช้อุปกรณ์คล้ายกัน เป็นเพราะทั้ง 2 ตอนมีฉากรบ แต่ พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) ไม่พบอุปกรณ์ในการรบ เป็นเพราะผู้ออกแบบการแสดงไม่ได้เล่าถึงเรื่องราวในการรบระหว่างนางละเวงกับพระอภัยมณี

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยเรื่องสัญลักษณ์ในตัวละครนางละเวงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สัญลักษณ์ในตัวละครนางละเวงที่ปรากฏในการแสดงละครพื้นทาง ผลการศึกษาพบว่ามีการใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติ สัญลักษณ์ที่สื่อความเป็นกษัตริย์ และสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความเป็นนักรบ สัญลักษณ์ส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ประเภทภาพเหมือน เช่น การใช้เครื่องแต่งกายที่อ้างอิงจากเครื่องแต่งกายของกษัตริย์และราชินีอังกฤษ หรือการอ้างอิงเครื่องแบบของทหารอังกฤษซึ่งเป็นภาพจำของทหารต่างชาติในสายตาของคนไทย สัญลักษณ์ในท่ารำมีลักษณะเป็นภาพเหมือน ซึ่งแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือภาพเหมือนจากจากอากัปกิริยาตามธรรมชาติและภาพเหมือนจากการนำท่าทางของบัลเล่ต์มาใช้ ในท่าเดียวกันนี้เมื่อมองในแง่หนึ่งยังจัดเป็นสัญลักษณ์อีกด้วย เพราะท่าจากบัลเล่ต์มีลักษณะเป็นรหัสที่ต้องศึกษาเรียนรู้ความหมายที่กำหนดขึ้นและใช้เป็นแบบแผนในบัลเล่ต์

ดนตรีในการแสดงทั้ง 3 ชุดเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงเชื้อชาติฝรั่งเศสของนางละเวง ในพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) และ พระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) ผู้ออกแบบดนตรีเลือกใช้เพลงออกภาษาทางฝรั่ง เพราะเนื่องจากตัวนางละเวงมีเชื้อสายเป็นฝรั่ง ซึ่งในการบรรเลงจะมีการเพิ่มกลองฝรั่งและกลองสนับเพื่อให้ได้สำเนียงของทางฝรั่งมากยิ่งขึ้น ส่วนสำหรับเล่ห์ละเวง (2562) ผู้กำกับการแสดงมีแนวคิดในการเลือกเพลงคือการนำเพลงที่มีอยู่มาต่อยอด ปี่พาทย์ทำเพลงราวฝรั่ง(สั้น) , ร้องเพลงเวสสุกรรม(ทางฝรั่ง) , ปี่พาทย์ทำเพลงพันธุฝรั่ง ทางฝรั่งสอดรับกับราวฝรั่ง, ร้องเพลงควีนดาร์ส มีการเปลี่ยนหรือปรับสำเนียงวิธีการร้องให้มีความกระฉับและไพเราะมากขึ้น

สัญลักษณ์ฉากพบความแตกต่างในการสร้างความหมายมากที่สุด ในพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2548) ไม่มีการใช้ฉากประกอบการแสดง เป็นเพียงฉากของเวทีเปล่า ๆ ฉากจึงไม่มีเป็นสัญลักษณ์ใดๆ ส่วนพระอภัยมณีเกี่ยวนางละเวง (2558) ปรากฏการใช้ฉากคือมีลักษณะเป็นฉากป่า เป็นสถานที่ที่พระอภัยมณีไปปีเกี่ยวนางละเวง ฉากนี้ไม่มีเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเกี่ยวกับเชื้อชาติหรือภูมิศาสตร์ สำหรับเล่ห์ละเวง (2562) เรื่องราวถูกขยายให้เล่าเหตุการณ์มากกว่าการพบกันของพระอภัยกับนางละเวง กล่าวคือ เรื่องราวประกอบด้วย 4 ฉากเหตุการณ์ ได้แก่ ฉาก 1 เหล่าอำมาตย์ทูลเชิญนางละเวงขึ้นครองเมืองเกิดในท้องพระโรง ฉาก 2 นางละเวงดูตัวเจ้าชายต่างเมืองเกิดขึ้นในท้องพระโรง ฉาก 3 ฉากหน้าม่านเพื่อค้นเวลาให้นักแสดงเปลี่ยนชุดการแสดง ฉาก 4 นางละเวงออกไปรบที่ป่าเกิดขึ้นที่ป่า ในฉากที่ 1-2 มีการใช้เสาโรมันจัดวางเพื่อสื่อบรรยากาศของท้องพระโรงกรุงลังกา และในฉากที่ 4 ได้จัดวางเสาดังกล่าวใหม่เพื่อสื่อถึงสนามรบ ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นเวทีวาดลวดลายคล้ายแผนที่สื่อถึงอำนาจของนางละเวงที่ขึ้นครองกรุงลังกา ดังนั้นจะพบว่าในการแสดงเล่ห์ละเวง (2562) ได้มีการสร้างสรรค์

ฉากการแสดงให้มีความเป็นต่างชาติและทำให้ผู้ชมเข้าถึงบทละครได้ง่ายขึ้น และยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นต่างชาติได้อย่างชัดเจน

ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัยคือ 1. เพื่อให้ผู้สร้างสรรค์การแสดงละครพื้นทางในปัจจุบันได้ตระหนักถึงการใช้สัญลักษณ์และความหมายที่แฝงอยู่ในการแสดงละครพื้นทาง 2. เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการปรับปรุงการแสดงละครพื้นทางไม่ว่าจะเป็นตัวละครนางละเวงหรือตัวละครเชื้อชาติอื่น ๆ สำหรับผู้ชมในยุคปัจจุบันเพื่อให้ผู้สร้างสรรค์การแสดงตระหนักถึงความหมายและความสำคัญของสัญลักษณ์ในการแสดง และนำไปสู่การปรับปรุงสัญลักษณ์ในการแสดงเพื่อถ่ายทอดความหมายของตัวละครและเรื่องราวได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ยังไม่ปรากฏการวิจัยสัญลักษณ์ในละครพื้นทางมาก่อน การศึกษาวิจัยในลักษณะนี้ทำให้เห็นการตีความและมุมมองต่อลักษณะและความเป็นต่างชาติในสายตาของศิลปินไทย

ข้อเสนอแนะ

1. งานวิจัยเรื่องสัญลักษณ์ในตัวละครนางละเวงในครั้งนี้ สามารถนำรูปแบบการวิเคราะห์สัญลักษณ์ไปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งานด้านการแสดงไม่ว่าจะเป็นละคร การแสดงทางนาฏศิลป์ไทย ฯลฯ โดยการแฝงความหมาย สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในองค์ประกอบของการแสดง ทำให้ผลงานการสร้างละครแตกต่าง ๆ ดูน่าสนใจ และน่าติดตามได้

2. การทำวิจัยในอนาคตสามารถทำวิจัยในลักษณะการวิเคราะห์สัญลักษณ์ได้ในตอนการแสดงหรือเลือกศึกษาละครพื้นทางเรื่องอื่นเพื่อให้เห็นการตีความ การสร้างและถ่ายทอดความหมายของตัวละครเชื้อชาติอื่น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2542). การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปรดักส์.
- ณัฐพล เขียวเสน และคณะ. (ม.ป.ป). การสืบทอดและการดัดแปลงเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่เป็นบทละครราชองครมศิลปการ. วารสารดำรงวิชาการ, 18(1), 173-200.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2495). บทละคร ตอนพระอภัยพบนางละเวง. กรุงเทพฯ: กองการสังคีตกรมศิลปการ.
- นพพร ประชากุล. (2552). ยกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: เอช เอ็น กรุ๊ป.
- นพรุจ ดันทัพไทย. (2554). การวิเคราะห์สัญลักษณ์ในภาพยนตร์โฆษณาทางโทรทัศน์ที่มีเด็กเป็นตัวละครหลัก. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- นุชนาฏ ดีเจริญ. (2553). รำวงในเขตภาคเหนือตอนล่าง: กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร นครสวรรค์และพิจิตร. วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 7(3), 115-130.
- ปัญญา นิตยสุวรรณ. (2529). เกิดเกียรติคุณ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- พงษ์ธร เครือฟ้า. (2561). การออกแบบเรขศิลป์สำหรับงานอีเวนต์ โดยประยุกต์ใช้ทุนวัฒนธรรม กรณีศึกษา จังหวัดราชบุรี. นครปฐม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- มณีรัตน์ มั่งคั่ง. (2554). บทบาทและลีลาของนางละเวงในการแสดงละคร เรื่อง พระอภัยมณี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย